

PAMFIL BILȚIU¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: Nicoară Timiș, cultură populară, obiceiuri, festival.

Nicoară Timiș – o viață închinată culturii - 100 de ani de la naștere

Rezumat

Cercetarea noastră are un caracter monografic și cuprinde toate etapele și aspectele vieții și activității prestigiosului om de cultură Nicoară Timiș. La început am tratat biografia și greutățile vieții peste care a trecut.

În tratarea activității am procedat cronologic, făcând referiri la strădaniile depuse pe frontul cultural ca președinte al Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii, scoțând în evidență inițiativele concepute și puse în aplicare: Brigada științifică și Almanahul cultural.

Partea de investigație a lucrării o constituie activitatea sa de bază: valorificarea culturii populare. Și în această parte a lucrării am pus accent pe inițiativele, formele și mijloacele concepute în acest scop și puse în valoare: festivaluri, spectacole axate, mai ales, pe obiceiuri, în care s-a dovedit creativ, fiind denumit și „Omul Spectacol”. Am enumerat apoi meritele sale de conducător și inițiator de instituții culturale, inițiator și conducător de publicații periodice, folclorist, editor, istoric, publicist. Am rezervat spațiul cuvenit trudei sale depuse pentru popularizarea folclorului pe multe meridiane ale lumii. Lucrarea se încheie cu relevarea meritelor sale de a sprijini și activa toate sectoarele vieții culturale maramureșene, la care se adaugă activitatea de istoric.

¹ Folclorist, Baia Mare.

Keywords: Nicoară Timiș, popular culture, customs, festivals.

Nicoară Timiș: A Life Dedicated to Culture – Celebrating 100 Years Since His Birth

Summary

Our study has a monographic focus, thoroughly examining all aspects of the life and work of the esteemed cultural figure, Nicoară Timiș. We began by exploring his biography and the challenges he faced throughout his life.

While analyzing his activities, we followed a chronological order, detailing his efforts to promote culture as the president of the Society for the Dissemination of Science and Culture. We highlighted the initiatives he conceived and implemented, such as the Scientific Brigade and the Cultural Almanac.

The main focus of our research is on his primary activity: promoting folk culture. In this section, we emphasized the initiatives, methods, and tools he developed for this purpose, including festivals and performances centered on customs, which showcased his creativity and earned him the nickname "The Man of Show." We also highlighted his accomplishments as a leader and founder of cultural institutions, as well as his work as a periodical publisher, folklorist, editor, historian, and publicist. We paid special attention to his efforts in promoting folklore on a global scale. The paper concludes by emphasizing his significant contributions to supporting and invigorating all sectors of cultural life in Maramureș, as well as his work as a historian.

Nicoară Timiș – o viață închinată culturii - 100 de ani de la naștere

Datorează mult cultura maramureșeană lui Nicoară Timiș, personalitate care și-a închinat întreaga viață culturii și triumfului ei printr-o trudă dusă până la sacrificiu, în care a investit pricepere, pasiune, spirit creativ.

A investiga activitatea sa de-o viață pusă în slujba culturii nu este deloc simplu, căci are în componența ei foarte multe aspecte, dacă avem în vedere că s-a străduit să fie, deopotrivă, conducător și inițiator de instituții culturale, inițiator și conducător de asociații culturale, inițiator și conducător de publicații periodice, folclorist, editor, istoric, publicist, libretist și realizator de spectacole folclorice, truditor pentru popularizarea folclorului peste hotare.

Această personalitate de seamă a culturii maramureșene s-a născut la 19 decembrie 1924, la Borșa. Tatăl său Dumitru, zis Bodei, a fost lucrător la Fabrica de cherestea, iar mama Maria Lupa, femeie harnică și dârză, a fost gospodină.

Copilăria i-a fost încărcată cu lipsuri și nevoi, fiind silit să muncească încă din fragedă copilărie. „Cam de la șase ani căram lemne de pe prund, capetele de la lemnele retezate, cum veneau plutașii de pe Cislă, care își dimensionau lemnele de molid, pe care le vindeau la anumiți întreprinzători, iar capetele retezate erau ale mele. Cam de la șapte ani încoace, toată vara strângeam lemne, iar iarna luam sania și cu alți băieți plecam după lemne la pădure, ori la fabricile de cherestea. Apoi vara mai spărgeam piatra „la cubice” pentru a fi pusă pe drum, la întreținere. Eu reușeam la vârsta de opt ani să sparg un metru cub de piatră, în trei, patru zile. Mai adunam fructe de pădure, afine sau merișoare.

După ce am mers la școală, din banii pe care îi câștigam, îmi cumpăram caiete, creioane, călimară cu cerneală și ceva cărți.” (Timiș, 2007: 25).

Școala primară o urmează la Borșa. La deschidere nu a putut merge la școală. Mamăsa era dusă la secerat, iar el nu avea tăbliță și „țărufe” (creioane). „După ce elevii au plecat acasă, eu am mers singur la domnișoara învățătoare, Ilenuța Timiș, fiica protopopului Gavrilă Bartoș Timiș, ca să mă înscrie și pe mine în catalog. Pentru banii de tăbliță și „stil” (condei) am adunat fructe, iar din livada popii Mariș, am cules pere și le-am vândut la evrei.” (Timiș, 2007: 31-32).

În 1942 pleacă la muncă cu tatăl său la butini, la Tălmăciu II-Sibiu, la Valea Sadului și la Prundu Bârgăului. Aflând despre odiosul Dictat de la Viena, s-a întors acasă, având parte de comportamentul urât al grănicerilor maghiari. „Grănicerii unguri s-au purtat foarte urât cu noi, împingându-ne și spunându-ne „büdös olah” (vlah puturos) și „bocskoros” (opincar). N-am stat mult acasă că am plecat tot la tăiere de pădure, la Izvoarele Tisei, la Frasin. Am lucrat până aproape de Crăciun.” (Timiș, 2007: 36).

În anii ocupației hortiste a avut de suferit mult. Chemat acasă, de la lucru, a fost înrolat „Levente” (premilitărie) și obligat să învețe limba maghiară. Neîndurând umilințele, împreună cu alți tineri, a fugit în munți. După Masacrul de la Moisei a fost martor la ofensiva armatei sovietice la Borșa, iar după 1945 a fost martor la sosirea vânătorilor de munte ai

Nicoară Timiș în tinerețe;
foto: Colecția Pamfil BILȚIU

armatei române.

Stagiul militar îl efectuează între 1 decembrie 1946 și 20 decembrie 1948, Regimentul 7 Grăniceri Baia Mare și la Tabăra de vară a Grănicerilor de la Costinești - Constanța, dar și la o Companie de Grăniceri din Carei și Berveni - Satu Mare, unde este angrenat la activități culturale. (Timiș, 2007: 72). Așa cum însuși mărturisește munca culturală l-a pasionat încă din anii efectuării stagiului militar „am făcut-o cu plăcere cu militarii”.

La Regimentul 7 Grăniceri Baia Mare, Nicoară Timiș se îmbolnăvește de febră tifoidă și este internat la un spital militar în stare gravă. Acolo trăiește un episod unic, își vede certificatul de deces „dar defunctul era viu”. Cităm întâmplarea așa cum este notată de Nicoară Timiș: „Da, am văzut actul meu de deces, adresat Regimentului 7 Grăniceri, Compania I, Plutonul I Baia Mare, soldatul-caporal Timiș Nicoară, cu toate datele personale, civile și militare, decedat 7 septembrie 1947, ora 22,45. Parcă scria cauza: Febră tifoidă, internat în stare gravă. Infarct pulmonar, stop cardiac.” L-a salvat un medic evreu, pe bani mulți, plătiți de mama sa. (Timiș, 2007: 5-9).

Începând cu anul 1948 urmează studiile liceale la București, după care se înscrie la Facultatea de Istorie a Universității Babeș-Bolyai” din Cluj.

La 1 iunie 1949 a fost promovat la Comitetul Județean al Frontului Plugarilor, ca instructor la cultură și propagandă, iar din 1951 până la 31 martie 1953 a lucrat la Comitetul Central al Frontului Plugarilor din București, cu sarcini în activitatea culturală și de educație a tărânimii (Timiș, 2007: 91). În 1949, când este chemat la Frontul Plugarilor din

Dragomirești, o cunoaște pe Ileana Zubașcu, cu care se căsătorește în 1950, căsătorie din care au rezultat trei copii: Lucia, Mircea, Elena-Maria, care au urmat, apoi, studii superioare: Mircea, arhitectura, Lucia, artele plastice, iar Maria-Elena, filologia.

În 1951 este numit secretar al Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii, în care activează zece ani, până în 1961. În această societate își are începutul carierei sale de truditor pentru cauza culturii, pe care a desfășurat-o cu pasiune și rezultate deosebite, dovedindu-se sânguincios, așa cum însuși mărturisește. „În perioada cât am muncit ca secretar la Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii a filialei regionale am reușit să aduc în Maramureș aproape toată floarea intelectualilor din domeniile științei, artei și culturii, care au făcut expuneri nu numai la orașe, ci și în localități rurale însemnate.” (Timiș, 2007: 279). „Dintre personalități n-am reușit să atrag încoace pe Mihail Sadoveanu și pe George Călinescu. Primul n-a putut veni din motive mai pragmatice, pe al doilea nu-l lăsa sănătatea. De Tudor Vianu îmi aduc aminte prin prisma unei întâmplări comice. Îl chemam să vie la Baia Mare, în 1959, să țină o expunere. Toată lumea îl aștepta în sală, când a venit la mine un poștaş, cu o telegramă, în care academicianul mă ruga să-l scuz, că la Iași încurcase avioanele.” (Timiș, 2007: 207).

Despre o întâmplare similară, și ea hazlie, ne-a povestit că a avut parte la Casa de Cultură din Baia Mare, prin 1960, unde în sala mică de la etaj se înghesuise multă lume nerăbdătoare să se întâlnească cu scriitorul Eusebiu Camilar. „După o lungă așteptare sunt anunțat că din greșeală mult așteptatul scriitor a greșit trenurile și în loc să ajungă la Baia Mare, a ajuns la Satu Mare.”

Din cele consemnate în jurnalul său de către V. R. Ghenceanu, reiese că Nicoară Timiș nu a rămas dator publicului băimărean cu aducerea la Baia Mare a scriitorului Eusebiu Camilar. „15 iunie 1970. Eram încă student când l-am cunoscut pe Eusebiu Camilar. Venise la Baia Mare să susțină o conferință, la împlinirea a 75 de ani de la moartea lui Eminescu. Casa de cultură, din Centrul Vechi, era arhiplină, încât doamna Feher, directoarea, era disperată, în loc să se bucure. O înghesuială de nedescris. Conferința nu putea să înceapă până ce Eusebiu Camilar n-a putut fi lămurit și a promis că după o oră, se va repeta conferința, ceea ce s-a întâmplat, în chip admirabil, la un interval de un sfert de oră.” (Ghenceanu, 2007: 88). Desigur, în privința lămuririi scriitorului meritul a fost al organizatorului evenimentului, Nicoară Timiș.

Nicoară Timiș are meritul de a fi gândit acțiuni culturale de perspectivă și durabile, care, în domeniul culturii, au avut o mare importanță. În cadrul *Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii* a creat un colectiv de voluntari „**Brigada științifică**”, format din specialiști după modelul conferințelor *ASTRA*, care se deplasa în mediul rural pentru „iluminarea maselor prin știință și cultură”.

La Baia Mare a format o brigadă științifică și complexă alcătuită din dascăli, judecători, medici. „Cu sprijinul consiliului de conducere am reușit să invităm mari somități din București, Cluj și din țară, care au făcut expuneri foarte apreciate. Dintre numele sonore au conferențiat: acad. Constantin Daicoviciu, acad. Ștefan Pascu, acad. Raluca Râpan, acad. Nicolae Mârza, profesorii universitari Paul Popescu-Neveanu, Tache Aurelian, Ion

Sângeorzan.” (Timiș, 2007: 116). Ulterior colectivul brigăzilor va fi amplificat numindu-se „**Almanah cultural**”.

La 1 aprilie 1967 este numit director al *Casei Creației Populare* al județului Maramureș. Este un moment în care activitatea sa culturală multilaterală intră într-o nouă etapă.

Atașat de tradițiile etnofolclorice, avându-le încorporate în fibra ființei sale încă din mediul în care a copilărit, cunoscându-le semnificațiile etice și estetice, izvorâte din mitologie, înțelegând rolul lor în modelarea vieții satului, a influențelor în formarea mentalităților oamenilor, a nevoii individuale și colective de a se manifesta creativ și recreativ prin cântec și joc, Nicoară Timiș a avut inițiative culturale cu larg ecou în conștiința maramureșenilor și-a iubitorilor de frumos din întreaga țară.

Pentru cultura populară maramureșeană, Nicoară Timiș a fost omul providențial, a avut intuiția și vocația de întemeietor, de ctitor, de mentor catalizator în domeniul culturii

Nicoară Timiș pe treptele casei sale din Baia Mare; foto: Colecția Pamfil BILȚIU

și artei populare.

În cea mai viguroasă și prolifică parte a vieții sale a muncit cu sârg, a avut piedici, greutăți, lovindu-se, uneori, de mentalități și constrângeri ideologice. A găsit însă atât resurse interioare proprii pentru a răzbi, cât și argumente convingătoare pentru a putea înfăptui, găsind înțelegere și sprijin din partea colegilor din cultură, din partea unor conducători mai luminați ai momentului. (Leschian, 2018: 612).

Încă de la începutul activității a depus strădanii pentru remedierea situației instituției moștenită de la predecesori. Considerând că cei unsprezece directori, care au activat anterior, „urme serioase nu au lăsat în munca lor, trebuia întreprins ceva pentru ca obiceiurile

și tradițiile să fie cercetate, puse în valoare, extinse prin diverse modalități specifice.”

O primă inițiativă, pe această linie, constă în cercetarea obiceiurilor legate de naștere, nuntă, efectuate la Borșa, apoi, pe valea Izei, la Dragomirești. Încă în 1967 inițiază publicația periodică „**Tradiții maramureșene**”, volumul I, care este rezervată nunții din toate zonele folclorice aparținând regiunii Maramureș. În cuprinsul volumului publică *Nunta la Borșa*, în care descrie toate etapele și riturile ceremonialului, punând accent pe poezia care marchează etapele ceremonialului. (Tradiții maramureșene, vol. I, 1967: 19-43).

Nicoară Timiș, așa cum am amintit, a gândit și conceput acțiuni perene punând la temelia lor un conținut profund uman izvorât și perpetuat prin tradiția nescrisă dându-le viață și sens. (Leschian, 2018: 612). O astfel de formă perenă și eficientă căreia i-a asigurat durabilitate, complexitate și amploare a fost *Festivalul*, axat pe obiceiuri, dar și pe cântece și dansuri, muzică instrumentală. Primul festival de acest gen l-a organizat la Huta-Certeze, în mai 1967, numit „**Sâmbra oilor**”, prin care a urmărit punerea în valoare a folclorului Țării Oașului.

Cercetând obiceiurile de peste an, constatând frumusețea și complexitatea sărbătoririi primului plugar ieșit la arat, a organizat *Festivalul „Tânjaua de pe Mara”*, în Hoteni, în luna mai 1968. Manifestarea „a fost o reușită frumoasă, un început bun”. (Timiș, 2007: 107).

Următorul festival a fost organizat pentru zona Chioar, la Stejarul, Șomcuta Mare, iunie 1968. În luna iulie a pregătit festivalul folcloric „**Cununa de grâu**”, la Stoiceni-Târgu Lăpuș. La 24 august 1968 a organizat la Prislop, *Nedeia Muntelui* care s-a hotărât să se numească „**Hora la Prislop**”, manifestare organizată de trei județe megieșe: Maramureș, Bistrița-Năsăud și Suceava.

În luna septembrie, 1968, a reluat vechea sărbătoare din zona Codrului *Târgul Cepselor*, redenumit „**Târgul Cepelor**”, rezervat valorificării scenice a cântecului, dansului și portului popular din zona Codrului, la care s-a adăugat și un târg de produse alimentare și de utilizare gospodărească.

Încă de la prima ediție, vreme cam de-o săptămână, au evoluat „peste două mii de artiști amatori care au prezentat un spectacol de excepție în fața celor aproape 50.000 de spectatori. (Timiș, 2007: 108-109).

În iunie, 1969, Nicoară Timiș a organizat *Festivalul „Nopti de Sânziene”*, la Borșa. (Timiș, 2007: 198-199).

Tot în 1969 mai organizează la Dragomirești *Festivalul Tinerețe și Ecologie „Câte flori pe Iza-n sus”*.

O manifestare cu care s-a mândrit a fost „**Festivalul Datinilor și Obiceiurilor Laice de Iarnă**”, organizat la 28-29 decembrie 1969, la Sighetu Marmației, fiind primul festival de acest gen „care a fost prelung gândit și pregătit fiind ajutat de profesorul Mihai Pop”, dar și de Liviu Borlan, Gavril Ghiur, Dumitru Iuga, subsemnatul (Pamfil Bîlțiu), Mihai Dimiu. Îmi aduc aminte, fiind cooptat în comandamentul festivalului, cum Nicoară Timiș discuta prelung cu noi pregătirea alaiului, scurtele evoluții ale formațiilor în fața tribunei oficiale, apoi pregătirea spectacolului de gală, la care ținea în mod aparte.

Nicoară Timiș a acționat în scopul varietății formelor și mijloacelor puse în slujba valorificării folclorului maramureșean, nu numai pe plan local, ci și în străinătate. Drept urmare a înființat ansambluri artistice de amatori. Capătă o importanță deosebită *Ansamblul de femei „Izvorul Izei”* din Dragomirești, după ce a devenit oraș, la cererea cetățenilor și autorităților locale, un ansamblu cu o activitate susținută și cu un remarcabil nivel artistic, premiat pentru spectacole de mare succes realizate. Merită subliniată inițiativa înființării la Borșa a *Ansamblului de cântece și dansuri „Cercănelul”* care a evoluat și pe scene din străinătate cu succes.

Vorbind de strădaniile omului de cultură depuse pe linia diversificării acțiunilor culturale, trebuie să subliniem înființarea de societăți culturale. În 1967 a înființat *„Asociația Folcloriștilor și Etnografilor din Maramureș”*. Ca vicepreședinte al asociației am participat la nu puține activități organizate în cadrul acesteia, la care se adaugă editarea de cărți. Datorită relațiilor sale de prietenie cu unele personalități din țările unde a susținut spectacole au luat naștere și asociații, una purtând numele de *„Dragomirești”*, organizată în Nivelles, în Belgia, avându-l ca președinte pe Gerard Gossiaux, prin intermediul căruia *Ansamblul „Izvorul Izei”* din Dragomirești a fost invitat de patru ori în Belgia. (Timiș, 2007: 207-209).

Nicoară Timiș, între inițiativele de mare importanță puse în scopul valorificării folclorului, artei populare, a înființat *„Muzeul Țărâncii din Maramureș”*, în centrul comunei Dragomirești, într-o casă de lemn construită între anii 1720-1722. Muzeul a fost înființat din dorința de a aduce un omagiu țărâncii române, soție, mamă, gospodină și creatoare de comori spirituale. Muzeul a fost inaugurat în 2001. (Timiș, 2007: 249-250).

În cadrul diverselor forme și mijloace de valorificare a folclorului Nicoară Timiș a pus accent pe **spectacol**, convins că prin el contribuie la bucuria sufletelor iubitorilor de frumos. El însuși a fost caracterizat de colegi **OMUL-SPECTACOL**. Spectacolul a fost o activitate de căpătâi de care era foarte atașat. Realizatorul de spectacole era dublat de un talentat libretist care i-a asigurat succesul. Am discutat adeseori despre spectacolele memorabile realizate: *„Botejune pe Iza”* și *„Sărbătoarea nepoatelor”*, la Dragomirești, *„Tânjaua de pe Mara”*, la Hoteni, *„Nopti de Sânziene”*, la Borșa, *„Am fo’și-om fi”*. Sunt multe spectacole la care realizatorul ținea: *„Cântec și descântec pentru sănătatea lumii”*, *„Cămașa ciумii”*, *„Butinarii”*, *„Făclii și Sânziene”*, *„Din bătrâni, de la străbuni”*.

Nicoară Timiș, așa cum ne-a mărturisit, considera filmul etnografic un mijloc de conservare și popularizare a obiceiurilor și tradițiilor. A înscris rezultate și în acest domeniu cu filme izbutite precum *„Botejune pe Iza”*, *„Sărbătoarea nepoatelor”*, la Dragomirești, *„Tânjaua de pe Mara”* Hoteni, *„Nunta în Chioar”*, *„Nopti de Sânziene”* Borșa. (Timiș, 2007: 280).

Nicoară Timiș a acordat atenția cuvenită valorificării folclorului prin cărți, studii și articole publicate. Drept urmare, a inițiat și condus publicația periodică *„Tradiții maramureșene”*, Vol. I, 1967 și Vol. II, 1979, rezervat în întregime studiilor și articolelor colegilor colaboratori.

Ca cercetător a înscris o contribuție meritorie prin elaborarea, împreună cu Nicoară

Mihali, a lucrării „**Cartea munților. Borșa – Schiță monografică**”, care a apărut la Baia Mare, în anul 2000. Este impresionantă lucrarea „**Privighetoarea de la poalele Pietrosului Titiana Mihali**”, interpreta atât de dragă sufletului său. În ea tratează cariera strălucită a interpretei, aspecte ale vieții sale și destinul ei tragic. A apărut la Baia Mare, în 2005.

Nicoară Timiș a depus strădanii în scopul diversificării activității sale folcloristice, dovadă numeroaselor studii și articole de folclor cu tematică variată, dintre care amintim:

Borșa, iulie 1970. Curs Internațional de Dans popular maramureșean. Cursanți din Franța, de la st. la dr. Mihai Pop, Gavril Ghiur, Pierre Goron dir. gen., al Minis. Tin. și Spr. Franța, Gh. Petrovai, N. Timiș; foto: Colecția Pamfil BILȚIU

„**Tradiția etnografică și folcloristică în educația pentru familie**”, în „Tradiții maramureșene”, vol. II, Baia Mare, 1979; „**Festivalul datinilor și obiceiurilor de iarnă**”, în Maramureș, 1975 și Maramureș, 1976; „**În preajma fazei județene a Festivalului-concurs „Cine-o făcut horile?”**”, în Pentru Socialism, nr. 6448, 16 iulie 1976; „**Tânjaua de pe Mara**”, în: Pentru Socialism, 3 mai 1974; „**Câte flori pe Iza-n sus**”, în: Pentru Socialism, an 31, nr. 7643, 21 mai 1980; nr. 7464, 25 mai 1980; **Colindatul cu Steaua. Tradiții maramureșene**”, în: Pentru Socialism, nr. 7828, 27 decembrie 1989; „**Steaua și colindatul în Maramureș**”, în Studii și articole, vol. V, 1989; „**Datini și obiceiuri de iarnă. Strigarea peste sat în localitatea Văleni, Valea Cosăului**”, în: Acta Musei Maramorosiensis, vol. I: Baia Mare, 2002; „**Hora la Prislop în tradiția populară locală**”, în: Maramureș-Vatră de istorie milenară, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă,

1997; **„Cosmosul în folclorul maramureșean**, în: Memoria ethnologica, nr. 4-5, Baia Mare, 2002.

Nicoară Timiș era și adeptul valorificării folclorului prin comunicări științifice. În 1970, cu sprijinul profesorului Mihai Pop, a introdus, în programul zilei a doua a *Festivalului Datinilor și Obiceiurilor de iarnă*, **Sesiunea națională de comunicări științifice pe teme de etnografie și folclor**, care a devenit ulterior internațională. În 1973 Nicoară Timiș a editat volumul **„Comunicări științifice pe teme folclorice”** susținute de participanți în anii 1970-1971. În acest volum a publicat comunicările: *Strigare peste sat* și *Tradiționala sărbătoare a primăverii „Tânjaua de pe Mara”*.

Nicoară Timiș a avut marele merit de editor, publicând un număr impresionant de lucrări pe teme de etnografie, folclor și artă populară, unele de mare însemnătate, dintre care amintim: **„Antologie de folclor”**, volumul I, Baia Mare, 1980; **„Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar”**, Baia Mare, 1983. Așa cum ne-a mărturisit „cea mai valoroasă și importantă lucrare publicată a fost **„Arta populară din nordul Transilvaniei”** de Tancred Bănățeanu, Baia Mare, 1969. Într-o discuție Nicoară Timiș ni s-a plâns că unii lucrători din cultură i-au reproșat publicarea acestei cărți pentru prețul prea mare. Le-am răspuns că „valoarea ei justifică prețul”. O lucrare importantă la care făcea referiri a fost cea scrisă de Gheorghe Baciș și Gavril Ghiur **„Dansuri populare din Țara Lăpușului și Țara Chioarului”**, volumele I-II, Baia Mare, 1973; apoi, Francisc Nistor, **„Măștile populare și jocuri cu măști din Maramureș”**, Baia Mare, 1973; Nistor Francisc, **„Arta lemnului în Maramureș”**, Baia Mare, 1980; Ortansa Dogaru **„Ornamentica și croiul costumului popular din județul Maramureș”**, Baia Mare, f.a. **„Obiceiuri și texte de folclor literar”**, Baia Mare, 1980; Alexandru Viman, **„Cu cât cânt, atâta sunt. Rapsozi ai cântecului popular”**, Baia Mare, 1989; Francisc Nistor, **„Creații și creatori populari din zona etnografică Maramureș”**, Baia Mare, 1967; Nicolae Sabău, **„Alină-te, dor, alină. Căntece populare din nord-vestul Transilvaniei”**, Baia Mare, 1984; Graur Mircea, **„O viață închinată cântecului. Nicolae Sabău”**, Baia Mare, 1990.

Nicoară Timiș a înregistrat merite și prin publicarea unor lucrări îngrijite sau prefăcute precum **„Maramureș – metaforă și legendă”**, Baia Mare, 1967; **„Maramureș, comori ale artei populare”**, Baia Mare, 1967; Godja Ilie **„Între ai mei. Poezii și texte folclorice”**, Baia Mare, 1973; Petre Lenghel-Izanu, **„Daina, mândră, pân Bârsana”**, Baia Mare, 1970; Vasile Olteanu, **„Generații de pe Someșul Mare”**, Baia Mare, 1998.

Ca cercetător Nicoară Timiș a elaborat și lucrări în colaborare, dintre care amintim: **„Calendarul Maramureșului”** scris împreună cu I. Bogdan și M. Olos, Baia Mare, 1967 și **„Dezvoltarea învățământului, artei și culturii în județul Maramureș”**, în colaborare cu Valeriu Achim și Lehoczi Aurel și Aurel Socolan, Baia Mare, 1967.

Numeroase alte merite a înscris Nicoară Timiș pe linia cercetării de teren a folclorului. Capătă o importanță deosebită sprijinirea și finanțarea cercetărilor complexe, după modelul celor ale lui Dimitrie Gusti, pe valea Cosăului, organizate de profesorul Mihai Pop, cu o durată de două săptămâni, care debutează la 18 iulie 1971. Din păcate, rezultatul acestor cercetări nu a mai fost publicat, așa cum se preconizase.

Nicoară Timiș a mai avut marele merit în privința activizării și întreținerii unei atmosfere laborative în toate sectoarele privind valorificarea folclorului prin formațiile de amatori. A pus accent pe folclorul muzical acordând sprijinul cuvenit tarafurilor, soliștilor instrumentiști, în scopul valorificării folclorului muzical instrumental. Mereu amintea cu satisfacție de soliștii instrumentiști: Gheorghe Stângău, Gheorghe Covaci Cioată, Găvrilă Mihali Rădăcină, Dumitru Mihali Radăcină „**OMUL ORCHESTRĂ**”. A lansat un număr impresionant de soliști vocali tineri și a valorificat mai ales în turneele din străinătate soliștii de mare prestigiu: Titiana Mihali, Gheorghe Turda, Viorel Costin, Ileana Bumbar, Maria Trifoi și alții. Merite aparte a înscris în sprijinirea folclorului coregrafic ajutat eficient de maestrul coregraf Gavril Ghiur. Amintea cu satisfacții de echipele de dansuri din Mogoșești, Bârsana, Petrova, Glod și altele. L-a sprijinit pe Gavril Ghiur în elaborarea de spectacole de inspirație folclorică și m-a solicitat să-l sprijinim și noi prin participarea la repetiții pentru punerea lor la punct. Am participat la repetiții cu toate spectacolele realizate: „Anotimpuri”, „Geneze”, „Sânzienele”.

Trebuie să subliniem modul în care a știut sprijini și activa formațiile artistice din toate sectoarele de activitate: cămine culturale, case de cultură, învățământ, formații ale sindicatelor din întreprinderi și instituții, formații ale armatei. Emulația a fost atât de mare încât, ca membru al juriului la *Festivalul Național „Cântarea României”*, etapele județene și interjudețene, jurizam între orele 9.00 dimineața până la 22.00.

Nicoară Timiș mai are marele merit de a fi pus intense strădanii în scopul popularizării folclorului maramureșean pe multe meridiane ale lumii. În 1971, luna iunie, a întreprins un turneu cu *Ansamblul Folcloric „Maramureșul”* al Casei de Cultură Vișeu de Sus, la Festivalul Folcloric de la Arthez de Bearn din Franța. Cu acest ansamblu a dat spectacole și în localitățile: Biaritz, Oléron, Saint Marie, Lourdes, Atlantie. Timp de șase zile a luat parte la Olimpiada Internațională Folclorică a Pirineilor de la Jaca-Spania, întregul turneu bucurându-se de un deosebit succes. Era satisfăcut de evoluțiile lui Gheorghe Turda și ale Titiane Mihali, la care adăuga evoluția violonistului Gheorghe Stângău, care cu „Ciocârlia” a ridicat sala în picioare. Foarte mișcat sufletește ne-a povestit despre tragedia ce a avut loc la Jaca, unde Gheorghe Stângău, la întoarcerea de la o coridă, s-a răsturnat cu mașina, fracturându-și brațul stâng, amuțindu-i viora, și ajungând la spital. În documente este consemnat că în anii următori turneele și participările la festivaluri s-au repetat în Elveția, Germania, Franța, Spania, dar și în Insulele Mallorca. (Timiș, 2007: 169-173).

Potrivit documentelor, Nicoară Timiș a însoțit *Ansamblul Folcloric de femei „Izvorul Izei”* din Dragomirești, în Belgia, la invitația asociației de prietenie „Dragomirești”, din Nibelles, al cărei președinte era Gerard Gossiaux. A fost un turneu cu o durată de trei săptămâni „o cură de culturalizare”, în care s-au prezentat cinci spectacole, cele mai izbutite au fost la Grand Place, din Bruxeles și la Waux-Hall, în Nivelles.

În luna mai 2000 *Izvorul Izei* a participat la un festival internațional de folclor în regiunea francofonă a Belgiei „Brabant-Wallon. A evoluat alături de grupuri din America, Asia, Africa, Europa. Presa belgiană a apreciat evoluția ansamblului din Maramureș: „Bravo, România!”, „Bravo, dragomireștencelor!”. (Timiș, 2007: 208-211). Documentele

mai vorbesc de prezența ansamblului *Izvorul Izei*, la Ohrid, în Iugoslavia, și la Haguenan, Beaugency, Liqueil de pe valea Loarei, din Franța. (Timiș, 2007: 213).

În august 1984 a însoțit *Ansamblul folcloric „Cercănelul”* al Casei de cultură Borșa, director fiind Vasile Mihali, la *Festivalul Folcloric Internațional de la Nîmes*. Succesul ansamblului s-a datorat și atașării orchestrei lui Găvrilă Mihali Rădăcină, compusă din cinci fii ai săi, în frunte cu vedeta Titiana, fiica lui. Se vorbește elogios în documente de succesul acordeonistului Găvriliță, al violonistului Găvrilă, tatăl, cu melodii bătrânești din Borșa, apoi de Dumitru, „Omul Orchestră” cântând la mai multe instrumente: saxofon, taragot, caval, două fluiere și ocarină. Alături de ei, Titiana cu hori deosebit de frumoase. (Timiș, 2007: 157-158).

Nicoară Timiș a valorificat-o pe deplin pe Titiana Mihali, care în 1970 a participat la Festivalul Internațional de Folclor de la Zagreb, apoi la festivalul de la Paris a evoluat alături de Gheorghe Turda, Gheorghe Stângău, cu vioara. (Timiș, 2005: 29-32). În 1968 Titiana este trimisă la Concursul Internațional de la Dijon, unde este distinsă cu „Colierul de aur” al Festivalului. (Timiș, 2005: 36).

Nicoară Timiș a fost omul de cultură al lucrului împlinit, foarte calculat și chibzuit, a înregistrat de multe ori succese care s-au datorat receptivității la sfaturile colegilor și colaboratorilor săi. La propunerea profesorului Mihai Pop a introdus în titlul Festivalului datinilor și obiceiurilor de iarnă epitetul „laice”, obținând, astfel, mai ușor aprobările necesare, fără cenzură. Când responsabilii politici au căutat să interzică prezența „stelelor” în alai, la propunerea aceluiași colaborator, a scris articolul „**Steaua și colindatul în Maramureș**”, cu exagerările recomandate, potrivit cărora „steaua este un corp ceresc, iar repertoriul colindătorilor cu „*Steaua*” cuprinde colinde cu cerbul, Miorița, axate pe îndeletnicirile gospodarilor”, articol care s-a soldat cu acceptarea „stelelor” în alai.

Am fost încântat, când în calitate de colaborator și lucrător în cultură, fiind preocupat de folclor, m-a solicitat să particip la festivaluri și la multe spectacole realizate, solicitându-mi-se păreri și recomandări, la care a dat dovadă de multă receptivitate. Îmi aduc aminte că după prima ediție a festivalului de iarnă, i-am sugerat că alaiul este cam artizanal din cauza prea multor care alegorice, cu prea mare paradă de elemente etnografice. M-am bucurat că în ediția următoare carele alegorice au fost împutinate și la unele ediții absente.

Ca istoric, Nicoară Timiș a realizat o monografie „**Legendarul Găvrilă Mihali Ștrifundă din Borșa**”, apărută la Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, 2000, rezervată legendarului primar – Gavrilă Mihali Ștrifundă din Borșa, lucrare cu care se mândrea, bine documentată, care cuprinde toate etapele vieții acestei personalități intrate în legendă, punând accent pe *acțiunea din 1945*, când a mobilizat cetățenii de pe văile Maramureșului, care s-au înarmat și în frunte cu primarul Ștrifundă au mers la Sighet, la *Înaltul Comandament Sovietic*, săvârșind tot ce trebuia pentru stoparea anexării Maramureșului la Ucraina Subcarpatică, pentru care a acționat Ivan Odoviciuc.

O altă lucrare din domeniul istoriei la care ținea mult poartă titlul „**Mi-am văzut actul de deces**”, apărută la Baia Mare în 2007. Ea este o istorie a vieții sale, dar totodată capătă o importanță aparte fiind o istorie a culturii maramureșene, care își are începuturile

în 1953, când funcționa la S.R.S.C. (Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii) și până la finele activității sale.

Nicoară Timiș, de-a lungul vieții sale, a găsit și alte modalități de a reda dragostea lui pentru tradițiile maramureșene. Pe lângă activitățile de la Casa Creației Populare a sculptat și a pictat. În privința pasiunii sale pentru sculptură ne-a lăsat mărturisiri „Încă de mic mi-a plăcut sculptura. Am văzut niște meșteri bătrâni care făceau ca lemnul să vorbească, să spună o poveste”, a spus folcloristul. Acest lucru a fost cel care l-a determinat cel mai mult să se apuce el însuși de sculptat, iar de atunci a făcut numeroase bucăți de lemn „să vorbească”, întocmai cum admirase el în copilărie la acei meșteri. Toate sculpturile sale sunt vesele, precum firea maramureșenilor. Am avut ocazia să văd câteva, mi-au rămas cel mai bine întipărite în memorie măștile, sculptate cu iscusință, toate cu un zâmbet larg. Nicoară Timiș ne-a spus că nu are niciuna tristă. (Timiș, 2008: 9). Am avut și noi ocazia, într-o vizită ce i-am făcut-o la domiciliu din Baia Mare, când ne-a spus: „Uite, prietene, strâc și lemne și cum am învățat de la țărani le smulg și forme, hai, să zicem artistice. Fac măști, îmi place mult să le lucrez și să le dau forme vesele”.

Nicoară Timiș s-a bucurat și de răsplata muncii sale neobosite, desfășurată pe o perioadă lungă de timp. În 1957 a fost distins cu „Ordinul Muncii, clasa a III-a”, iar în continuare și cu alte medalii”. (Timiș, 2007: 116).

Nicoară Timiș a lucrat după deviza „*Omul sfîntește locul*”. El și-a dedicat întreaga viață culturii și prin truda depusă pe multiple fronturi ale ei a *SCRIS ISTORIE*.

Borșa, 2-4 august 1996. De la Stânga la dreapta Nuțu Roșca, un prof. din București, Ștefan Pascu, Viorel Thira, Nicoară Timiș, Pamfil Bilțiu, la Simpozionul Maramureș-vatră de istorie milenară; foto: Colecția Pamfil BILȚIU

Note și bibliografie:

Ghenceanu, Vasile Radu, *Jurnal de scriitor sau Desacralizarea continuă. Contribuții la o istorie a culturii*, Baia Mare, Editura Proema, 2007.

Leschian, Vasile, Nicoară Timiș (1924-2011), în: *100 de personalități care au făcut istorie*, Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2018.

Timiș, Maria, *Folcloristul, pictorul și sculptorul Nicoară Timiș a dat viață la șapte festivaluri*. Din 1967, când a fost numit director al Casei Creației Populare, și-a dedicat o mare parte din viață pentru ca obiceiurile să nu rămână uitate, în: *Informația Zilei*, marți, 18 mai 2010.

Timiș; Nicoară, *Mi-am văzut actul de deces*, Baia Mare, Editura Eurotip, 2007.

Timiș, Nicoară, *Privighetoarea de la poalele Pietrosului Titiana Mihali*, Baia Mare, Editura Fundației culturale „Zestrea”, 2008.

Timiș, Nicoară, *Legendarul Găvrilă Mihali Ștrifundă din Borșa*, Cluj-Napoca, Editura Societății culturale „Dragoș Vodă”, 2000.

Timiș, Nicoară, *Festivalul Folcloric interjudețean „Hora la Prislop”*, Ediția a X-a, 14 august 1977. (Text îngrijit de Nicoară Timiș).